

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Назарова Сурайё
Жаббор қизи

Чирчик давлат педагогика университети эркин тадқиқотчиси
nazarova4283@gmail.com

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ БОШҚАРИШДАГИ ЁНДАШУВЛАР

Аннотация. Таълимни бошқариш ҳозирги вақтда педагогика фанининг ривожланаётган соҳаси ҳисобланади. Мақолада таълимни ривожлантириш бўйича мавжуд назарий ва услубий ёндашувлар таҳлили келтирилган.

Калит сўзлар. Ёндашув, бошқарув, вазият, таълим, мотивация, мувофиқлаштириш, алоқа, назорат, қарор, таҳлил, баҳо, тузилма.

ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ СИСТЕМОЙ ОБРАЗОВАНИЯ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Назарова Сурайё Джабборовна.

Независимый научный сотрудник Чирчикского государственного
педагогического университета

nazarova4283@gmail.com

[+998996439941](tel:+998996439941)

Аннотация. Образовательный менеджмент в настоящее время является развивающейся областью педагогики. В статье представлен анализ существующих теоретико-методологических подходов к развитию образования.

Ключевые слова. Подход, управление, ситуация, обучение, мотивация, координация, общение, контроль, решение, анализ, оценка, структура.

APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN SECONDARY SCHOOLS

NazarovaSurayyoJabbor's

Independent researcher of Chirchik State Pedagogical University

nazarova4283@gmail.com

[+998996439941](tel:+998996439941)

Abstract. Educational management is currently a developing field of pedagogy. The article presents an analysis of existing theoretical and methodological approaches to the development of education.

Key words. Approach, management, situation, training, motivation, coordination, communication, control, decision, analysis, evaluation, structure.

Кириш

Умумтаълим мактабларида таълим тизимини бошқариш деганда “бошқариладиган тизимнинг оптимал ишлаши ва ривожланишини таъминлаш, уни зарур оптимал педагогик шарт-шароитлар, усуллар, воситалар ва таъсирлар ёрдамида ҳақиқий мақсадларга ифти белгилаш ютуқларда янги, сифат жиҳатидан юқори босқичга ўтказиш, турли даражадаги бошқарув субъектларининг мақсадли фаолияти тушунилади. Шунини таъкидлаш керакки, бу бошқарув тўғрисидаги анча тор тушунчадир. Умумтаълим мактабларидатаълим тизимини бошқариш соҳасидаги турли ғоялар ва ишланмаларни таҳлил қилиб, қуйидаги асосий ёндашувларни ажратиб кўрсатиш мумкин.

1) Бошқарувга тизимли ёндашув.

Бошқарувга тизимли ёндашув 1960-йилларнинг бошларида фанда кенг тарқалган тизимли ҳаракат таъсирида, шунингдек рационалистик ва ҳуқ-атвор ёндашувлари ўртасидаги чегарани олиб ташлаш ва уларни уйғунлаштиришга интилиш натижасида пайдо бўлди. Бошқарувга тизимли ёндашув “ташқи” - ташкилотнинг катта тизимдаги хатти-ҳаракатларга, кейин эса бу хатти-ҳаракатни белгилайдиган нарсага қаратилади. Айнан тизимли ёндашув доирасида 70-йилларда ташкилот фаолияти стратегияси ва унинг стратегик мақсадларини аниқлаш масалалари ишлаб чиқиладиган бўлди.

Бошқарувга тизимли ёндашуда асосий эътибор қарорлар қабул қилиш жараёнига қаратилади. Қарорлар нафақат энг юқори даражада қабул қилинишига асосланиб, ташкилот алоқа каналлари билан ўзаро боғланган қарорларни қабул қилиш марказлари тўплами сифатида тушунилади. Бошқарув вазифаси

ташкilotнинг ҳар бир даражасида унинг манфаатларига мос келадиган ва бири бири билан мувофиқлаштирилган қарорлар қабул қилишдан иборат.

2) Бошқарувга функционал ёндашув.

Кўпинча жараёنли ёндашув деб аталадиган функционал ёндашув классик бошқарув назарияси ғояларини ривожлантиради, уларни хулқ-атвор, тизимли ва вазиятли ёндашувлар ғоялари билан бойитади. Ушбу ёндашув нуқтаи назаридан таълим тизимини бошқариш функцияларига режалаштириш, ташкил этиш, мотивация, етакчилик, мувофиқлаштириш, алоқа, назорат, қарор қабул қилиш, таҳлил қилиш, баҳолаш, ишга олиш ва бошқалар киради.

Умумтаълим мактабларида таълимни бошқариш жараёнининг самарадорлиги бевосита бошқарув тизими тузилмаси ва бошқарув усулларининг ташкilotнинг ташқи ва ички шароитларига мос келишига боғлиқ. Функционал ёндашув бошқарув функциялари таркибини аниқлаш, уларни амалга ошириш усуллари танлаш ва бошқарув тизимининг структурасини куриш таъминларини белгилайди.

3) Бошқарувга хулқ-атвор ёндашуви.

30-йилларда менежмент фанида рационалистик ёндашувдан фарқли равишда янги ёндашув шаклланди, у ташкilotдаги “инсон омили”нинг ролини тубдан бошқача тушунишга асосланган. Унинг асосчиси америкалик социолог ва психолог Э.Мэйо бўлиб, “инсон муносабатлари назарияси”ни ишлаб чиққан. Расмий тузилма эътибор марказида бўлган классик бошқарув назариясидан фарқли ўлароқ, Э.Мэйо назарияси марказида норасмий тузилма туради. Ф.Ротлисбергер таърифига кўра, норасмий тузилма – бу меъёрлар, норасмий қоидалар, қадриятлар, эътиқодлар ва гуруҳдаги ва гуруҳлар, таъсир марказлари ва муносабатлар ўртасидаги турли ички алоқалар тармоғидир. Буларнинг барчаси ташкilotдаги одамларнинг хатти-ҳаракатларини сезиларли даражада белгилайди. Маъмурият инсон хулқ-атворининг қизиқишлари ва мотивларини ҳисобга олиши керак.

4) Бошқарувга синергетик ёндашув.

Ривожланиш жараёнларини тушуниш имконияти бир тизимнинг ишлаш қонуниятларини ўрганишдан биринчи навбатда тузилишида фарқ қилувчи кўплаб қуйи тизимларга ўтиш орқали таъминланади. Шунинг учун таълимни бошқариш тизимини синергик ёндашув нуқтаи назаридан кўриб чиқиш тавсия этилади, унинг асосий сифат хусусияти “ўзини ўзи ташкил этиш” ҳисобланади. Ўз-ўзини ташкил этиш барча ривожланиш жараёнларига хосдир. Синергетик кўринишларнинг асосий хусусияти - тартиблилик, индивидуал қуйи тизимларнинг нисбий бузилиши билан мураккаб тизимнинг мақсадга мувофиқлигидир. Ривожлантирувчи тизимлар структуранинг барқарорлиги ва

янгисини яратиш билан тавсифланади. Синергетик ёндашувнинг моҳияти турли характердаги тизимларда, шу жумладан таълим тизимини бошқаришда ўз-ўзини ташкил этиш жараёнларини бошқарадиган умумий қонуниятларни аниқлаш ва билишдан иборат.

5) Бошқарувга фаолиятли ёндашув.

Таълимни бошқариш тизимининг шаклланиши ва ривожланишига фаолиятли ёндашув нуқтаи назаридан ҳам қараш мумкин. Таълимни бошқаришдаги фаолият маълум бир режалаштирилган натижага олиб келадиган маълум методлар (усуллар), воситалар ва таъсирларнинг комбинацияси билан амалга ошириладиган, маълум бир объект ёки мавзуга қаратилган, аниқ мақсадга эга бўлган мотивацион фаолиятдир.

Фаолият методик асос сифатида кўплаб тадқиқотлар ривожланишида муҳим ўрин тутди. Ушбу тоифа тадқиқот ва бошқарув масалаларида бошланғич нуқта сифатида илгари сурилади. Педагогик тизимларда демократик, инсонпарварлик жараёнларининг ривожланиши муносабати билан, авваламбор, одамларга (талабалар, ўқитувчилар, ота-оналар ва бошқалар) асосланади, инсон омилини амалга ошириш вазифаси янгиланади. Ва бу раҳбар ва ходим, ўқитувчи ва талаба ўртасидаги тенг ҳуқуқли ҳамкорлик, шериклик, ўзаро муносабатларнинг бутун услубини ўтказишни англатади.

6) Бошқарувга вазиятли ёндашув.

Бошқарув фаолиятининг тез ўзгарувчан хусусиятлари бошқа услубий ёндашувни - вазиятни ёритишни талаб қилади. “Вазият” тушунчаси муайян ҳолатни, вазиятни юзага келтирувчи шарт-шароитлар ва ҳолатларнинг бирикмасини билдиради. Вазиятли ёндашувда бошқарув таъсирининг самарадорлиги аниқ вазият билан белгиланади, энг самаралиси эса ҳозирги вазиятга кўпроқ мос келадиган бошқарув ҳисобланади.

Маҳаллий педагогика фанида вазиятли ёндашувнинг имкониятлари асарлар ва бошқаларда ёритилган. Таълимни бошқаришда вазиятли ёндашувни амалга ошириш қуйидагиларни ўз ичига олади:

1. Муҳим муаммоларни ажратиб кўрсатиш мақсадида таълим ҳолатини
2. Турли педагогик вазиятларда олинган натижаларнинг қийматини аниқлаш;
3. Аниқ таълим вазиятларига асосланган педагогик тизимларнинг ривожланиши прогнози.

7) Бошқарувга рефлексив ёндашув.

Ўз-ўзини назорат қилиш, ўз-ўзини таҳлил қилиш ва бошқарув фаолияти натижаларини баҳолаш, шубҳасиз, бошқа методологик— рефлексив ёндашувга ўтиш учун шароит яратади. “Рефлексия” тушунчаси тескари алоқа; мулоҳаза, ўз-

ўзини кузатиш, ўз-ўзини англаш; инсоннинг ўз ҳаракатлари ва қонуниятларини тушунишга қаратилган назарий фаолияти шаклини англатади. Асарларда рефлексив бошқарув муаммолари ва бошқалар кўриб чиқилган.

Таълимни, хусусан, таълим муассасасини рефлексли бошқарув жараён ва шахснинг ривожланишига таъсир қилувчи омиллар билан боғлиқ бўлиб, унда ҳаракатларнинг маъноси тушунилади, мақсадли ўзгартирувчи фаолият зарурати амалга оширилади. Ўз-ўзини чуқур англаш “ўзини ўзи белгилаш - ўзини намоён қилиш - ўзини ўзи тасдиқлаш - ўзини ўзи англаш - ўзини ўзи тартибга солиш” жараёнларининг ривожланишига олиб келади.

8) Бошқарувга миллий-минтақавий ёндашув.

Минтақада таълимни ривожлантиришни бошқариш бўйича ҳаракатлар тизимида миллий-минтақавий ёндашув ҳам катта аҳамиятга эга. Ушбу ёндашув кўплаб муаммоларни ҳал қилиш марказдан минтақавий даражага ўтаётганда янгиланади. Ижтимоий-иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш шароитида таълим тизимини ислоҳ қилиш ва ривожлантиришда минтақалаштириш сиёсатихудудларнинг ижтимоий-иқтисодий, маданий-маърифий эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда ҳудудий таълим тизимларининг етарли даражада автоном фаолият юритиши ва ривожланиши учун шарт-шароитлар яратишни назарда тутди.

9) Натижалар асосида таълимни ривожлантиришни бошқариш.

Янги ёндашувни – натижалар бўйича бошқарувни – бир гуруҳ муаллифлар томонидан ишлаб чиқилиши мақсадлар бўйича таълимни бошқариш тизимидан норозилик билан боғлиқ. Мақсадлар бўйича бошқарувни таҳлил қилиш натижасида тадқиқотчилар якуний натижада реал ресурслар ва эришилган натижаларни ҳисобга олмасдан мақсадларни белгилаш жараёнига айланади деган хулосага келишди.

Натижага асосланган бошқарувнинг асосий ғояси ташкилотнинг аниқ натижаларга эришиш учун шахслар ёки гуруҳларни бирлаштирадиган тартибли шакли эканлигини англашдир. Моҳиятан, натижалар асосида таълимни ривожлантиришни бошқариш тушунчаси ташкилотнинг барча аъзолари томонидан белгиланадиган ва келишилган натижаларга эришиладиган бошқарув ва ривожланиш тизимини назарда тутди.

Умуман олганда умумтаълим мактабларида таълим тизимини бошқаришдаги ёндашувлар таълимни қўллаб-қувватлаш, муваффақият муҳитини яратишдан иборат.

Фойдаланилган адабиётлар

1. А.Н.Расулов ва б. Иқтисодиёт билимини такомиллаштиришнинг назарий асослари. «Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў» 2021 yil. -№ 2/1 Б 4-9.
2. Ж.Э.Усаров ва б. The importance of a teacher's culture of communication and communication in the learning process/ "Таълимда когнитив тадқиқотлар" // Халқаро конференция. Journal NX, ISSN: 2581-4230, In Association with Novateur Publication India's, Самарқанд, 2021. С-558-563. Им.Ғ:7.223.С 564-570
3. Н.Ж.Эшнаев ва б. Педагогик инновацион таълим кластер лойиҳасини амалиётда қўллаш самарадорлиги ва истиқболлари. Педагогик таълим кластери: муаммо ва ечимлар//Халқаро илмий амалий конференция. –Chirchiq, 2021.25-26 iyun, Б 305-313
4. Ф.У.Қодирова ва б. Ўқув муҳити рентабеллигини оширишда таълим кластерининг функционал омиллари // “O‘zbekistonda ilm-fanning rivojlanish istiqbollari” xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. Б 870-872. Тошкент, 30 ноябрь 2022 | scientists.uz
5. Фалюшина Л.И. Управление качеством образовательного процесса в дошкольном образовательном учреждении // Пособие для руководителей ДООУ, - М.: АРКТИ, 2003- 260 с.
6. Фейгенбаум А.В. Комплексное управление качеством // Управление качеством на фирме. - М.: Изд-во стандартов, 1970. С 47-56.
7. Шамова Т.И., Третьяков П.И., Капустин Н.П. Управление образовательными системами // Под ред. Т.П. Шамовой.- М.: Гуманитарный издательский центр Владос, 2002.- 319 с.